

INFLATSIYANING IQTISODIY O‘SISH VA ISHSIZLIKKA TA’SIRI

Amirov Temur Mashrab o‘g‘li
SamISI “Iqtisodiyot nazariyasi”
kafedrasi asisstenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada inflyatsiyaning iqtisodiy o‘shish va ishsizlik darajasiga ta’siri tahlil qilinadi. Inflyatsiya sabablari va uning iqtisodiyotga ta’siri o‘rganilib, iqtisodiy siyosat vositalari orqali uni boshqarish usullari yoritiladi. Shuningdek, Phillips egri chizig‘i modeli asosida inflyatsiya va ishsizlik o‘rtasidagi bog‘liqlik tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: inflyatsiya, iqtisodiy o‘shish, ishsizlik, Phillips egri chizig‘i, pul-kredit siyosati, fiskal siyosat, narx darajasi, bandlik, iqtisodiy barqarorlik.

Annotation: This article analyzes the impact of inflation on economic growth and unemployment. The causes of inflation and its effects on the economy are examined, along with policy tools used to control inflation. Additionally, the relationship between inflation and unemployment is explored based on the Phillips curve model.

Key words: inflation, economic growth, unemployment, Phillips curve, monetary policy, fiscal policy, price level, employment, economic stability.

Kirish. Inflyatsiya va ishsizlik har qanday mamlakat iqtisodiyotining asosiy muammolaridan biri hisoblanadi. Ushbu omillar iqtisodiy barqarorlik va jamiyat farovonligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Inflyatsiya – bu umumiy narxlar darajasining doimiy oshishi bo‘lib, u milliy valyutaning xarid qobiliyatining pasayishiga olib keladi. Ishsizlik esa mehnat bozorida ish bilan band bo‘lmagan aholining ulushini ifodalaydi. Ikkala jarayon ham iqtisodiy o‘shishga va aholi turmush darajasiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Inflyatsiya va ishsizlik o‘rtasidagi bog‘liqlikni tushunish uchun iqtisodiy nazariyalarda turli model va yondashuvlar ishlab chiqilgan. Eng mashhur nazariyalardan biri bu Phillips egri chizig‘i bo‘lib, u inflyatsiya va ishsizlik o‘rtasidagi teskari bog‘liqlikni ifodalaydi. Ushbu modelga ko‘ra, inflyatsiya oshganda ishsizlik kamayishi, ishsizlik oshganda esa inflyatsiya pasayishi mumkin. Ammo bu munosabat faqat qisqa muddatli istiqbolda amal qiladi,

uzoq muddatda esa inflyatsiya va ishsizlik mustaqil ravishda harakat qilishi mumkin. Inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga ta'siri turlicha bo'lishi mumkin. Me'yoriy inflyatsiya iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatib, iste'mol va investitsiyalarni rag'batlantirishi mumkin. Biroq, haddan tashqari yuqori yoki nazoratdan chiqqan inflyatsiya iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir etib, noaniqlikni oshiradi va investorlarning ishonchini pasaytiradi. Shu sababli, davlat o'zining pul-kredit va fiskal siyosati orqali inflyatsiyani muayyan darajada ushlab turishga harakat qiladi. Ishsizlik darajasining oshishi iqtisodiy o'sishni susaytiruvchi asosiy omillardan biridir. Ishsizlik ortishi natijasida aholining xarid qobiliyati pasayadi, ishlab chiqarish hajmi qisqaradi va jamiyatdagi ijtimoiy muammolar kuchayadi. Shu bois, hukumatlar ish o'rinlarini yaratish va ishsizlikni kamaytirish bo'yicha turli dasturlarni amalga oshiradi. Ushbu maqolada inflyatsiyaning iqtisodiy o'sish va ishsizlikka ta'siri tahlil qilinib, davlat tomonidan qo'llaniladigan boshqaruv mexanizmlari va ularning samaradorligi ko'rib chiqiladi.

Inflyatsiya va ishsizlik har qanday mamlakat iqtisodiyoti uchun muhim ko'rsatkichlardan hisoblanadi. Ushbu ikki omil iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy farovonlikka bevosita ta'sir ko'rsatadi. Inflyatsiya darajasining ortishi narxlarning doimiy o'sishiga sabab bo'lib, aholining xarid qobiliyatini pasaytiradi. Ishsizlikning yuqori bo'lishi esa iqtisodiy faollikni susaytirib, aholining daromadlariga va turmush tarziga salbiy ta'sir qiladi.

Inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga ta'siri. Inflyatsiya iqtisodiy o'sishga turli xil yo'llar orqali ta'sir qiladi. Me'yoriy inflyatsiya (2-3% atrofida) iqtisodiy o'sish uchun foydali bo'lishi mumkin. Chunki narxlar oshishi bilan ishlab chiqaruvchilar o'z daromadlarini oshirish imkoniyatiga ega bo'ladilar, bu esa ularni ishlab chiqarish hajmini kengaytirishga undaydi. Shuningdek, me'yoriy inflyatsiya qarz oluvchilar uchun qulay bo'lib, ular o'z kreditlarini arzonroq qaytarish imkoniga ega bo'ladilar. Biroq, inflyatsiya nazoratdan chiqib ketsa, bu iqtisodiy beqarorlikka olib kelishi mumkin. Masalan, **Venesuela** misolida 2018-yilda mamlakatda giperinflyatsiya 1 000 000% dan oshdi, natijada milliy valyuta qadrsizlandi va aholi ommaviy qashshoqlikka tushib qoldi. Shu sababli, davlat inflyatsiyani nazorat qilish uchun pul-kredit siyosatini to'g'ri olib borishi kerak. Yana bir misol **Turkiya** iqtisodiyotida kuzatilgan. So'nggi yillarda Turkiyada inflyatsiya darajasi 2022-yilda 85% ga yetdi, bu esa liraning qadrsizlanishiga va aholining real daromadining kamayishiga olib

keldi. Inflyatsiyaning bunday tez sur'atda o'sishi investorlarning ishonchsizligiga sabab bo'lib, chet el investitsiyalarining kamayishiga olib keldi.

Ishsizlik va uning iqtisodiyotga ta'siri. Ishsizlikning iqtisodiyotga ta'siri murakkab bo'lib, u aholining turmush tarzidan tortib, mamlakatning umumiy iqtisodiy barqarorligigacha bo'lgan jarayonlarga ta'sir qiladi. Ishsizlikning yuqori darajasi aholining daromadlarini pasaytirib, talabni kamaytiradi. Bu esa ishlab chiqarish hajmining qisqarishiga olib kelishi mumkin. Misol tariqasida **Yevropa Ittifoqi davlatlari** misolini ko'rib chiqish mumkin. 2008-2009-yillardagi global moliyaviy inqirozdan so'ng Gretsiya va Ispaniyada ishsizlik darajasi 25% dan oshdi. Bu esa iqtisodiy faollikning pasayishiga va davlat byudjetiga ortiqcha yuk tushishiga sabab bo'ldi. Ishsiz aholiga ijtimoiy yordam dasturlarini moliyalashtirish natijasida davlat qarzlari oshib ketdi va iqtisodiy inqiroz yanada chuqurlashdi. Biroq, Germaniya iqtisodiyoti ishsizlikni kamaytirish bo'yicha samarali choralar ko'rdi. Masalan, "Kurzarbeit" tizimi orqali qisqa muddatli ish kunlari joriy etilib, bandlik darajasi saqlab qolindi. Bu esa iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlashga yordam berdi.

Inflyatsiya va ishsizlik o'rtasidagi bog'liqlik. Inflyatsiya va ishsizlik o'rtasidagi bog'liqlik **Phillips egri chizig'i** modeli orqali tushuntiriladi. Ushbu modelga ko'ra, inflyatsiya oshganda ishsizlik kamayadi, chunki narxlarning oshishi ishlab chiqaruvchilarning ko'proq ishchi yollashiga sabab bo'ladi. Ammo bu bog'liqlik faqat qisqa muddatli istiqbolda amal qiladi. Uzoq muddatda esa inflyatsiyaning yuqori bo'lishi iqtisodiy beqarorlikka olib kelishi mumkin, natijada ishsizlik yana oshadi. Masalan, **AQSh iqtisodiyoti** bu munosabatning turli bosqichlarini boshdan kechirgan. 1970-yillarda AQShda inflyatsiya yuqori bo'lganida, ishsizlik nisbatan past darajada saqlangan. Ammo keyinchalik, Federal Rezerv tizimi inflyatsiyani pasaytirish uchun foiz stavkalarini oshirgach, ishsizlik yana o'sib ketdi.

Inflyatsiya va ishsizlikni boshqarish strategiyalari. Mamlakatlar inflyatsiya va ishsizlikni boshqarish uchun turli iqtisodiy siyosat choralari qo'llaydi:

1. Pul-kredit siyosati – Markaziy banklar inflyatsiyani nazorat qilish uchun foiz stavkalarini oshiradi yoki kamaytiradi. Masalan, AQSh Federal Rezerv tizimi inflyatsiyani pasaytirish uchun foiz stavkalarini oshirib, pul massasini kamaytiradi.

2. Fiskal siyosat – Hukumat soliqlarni oshirish yoki kamaytirish, davlat xarajatlarini boshqarish orqali iqtisodiyotni tartibga soladi. Masalan, Yevropa

Ittifoqi davlatlari iqtisodiy inqirozdan chiqish uchun davlat xarajatlarini kamaytirish siyosatini yuritgan.

3. Mehnat bozorini qo‘llab-quvvatlash – Ish o‘rinlarini yaratish dasturlari orqali ishsizlik kamaytiriladi. Masalan, Xitoy hukumati urbanizatsiya dasturlari orqali millionlab yangi ish o‘rinlarini yaratdi.

Xulosa. Inflyatsiya va ishsizlik iqtisodiy o‘shish bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, ularning oqilona boshqarilishi davlatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Inflyatsiyaning oshishi aholining xarid qobiliyatini pasaytirib, iqtisodiy beqarorlikka olib keladi, ishsizlikning ortishi esa ishlab chiqarish hajmini kamaytirib, davlat byudjetiga bosim o‘tkazadi. Dunyo tajribasi shuni ko‘rsatadiki, har bir mamlakat o‘z iqtisodiy sharoitiga qarab turli strategiyalarni qo‘llaydi. Masalan, AQSh Federal Rezerv tizimi inflyatsiyani nazorat qilish uchun foiz stavkalarini oshirsa, Germaniya "Kurzarbeit" tizimi orqali ishsizlikni kamaytirishga erishgan. Venesuela va Turkiya misollari inflyatsiyaning nazoratdan chiqishi iqtisodiy inqirozga olib kelishini ko‘rsatadi, Yaponiya esa deflyatsiya muammosidan aziyat chekkan. Ishsizlik darajasining oshishi esa Gretsiya va Ispaniya tajribasida kuzatilganidek, iqtisodiy inqirozlarni chuqurlashtiradi. Phillips egri chizig‘iga ko‘ra, qisqa muddatda inflyatsiya va ishsizlik o‘rtasida teskari bog‘liqlik mavjud bo‘lsa-da, uzoq muddatda muvozanatli siyosat talab etiladi. Shunday ekan, davlatlar inflyatsiyani nazorat qilish va bandlikni oshirish uchun puxta o‘ylangan pul-kredit hamda fiskal siyosatni amalga oshirishlari lozim. Dunyodagi tajribalar shuni ko‘rsatadiki, inflyatsiya va ishsizlik o‘rtasida muvozanatni ta‘minlash orqali barqaror iqtisodiy o‘shishga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Usmanova D.X., G'aprov Z.J. (2024). Mamlakatimizda inflyatsiya va inflyatsiyaga qarshi siyosat. Лучшие интеллектуальные исследования, 18(4), 130–134.
2. Raxmatullayeva F.A., Hamdamova M.U. (2024). Inflyatsiya va inflyatsiyaga qarshi siyosati. Молодые ученые, 2(13), 110–112.
3. International Monetary Fund (IMF). World Economic Outlook Reports, 2022-2024.